

KISANTAL TIBOR: REFLEXIÓ A „HULLÁM” C. NÉMET FILMRE

A „Szociális kompetenciák fejlesztése” című tantárgy óráin felvetett témák közül én azt választottam, ami kimaradt. A Hullám c. német filmet még az első foglalkozás után este megnéztem, szűk családi körben – mivel az egyetemista gyermekeim már látták. Témaválasztásom aktualitása emellett egy nyári beszélgetés volt. Egy kilencvenegy éves osztrák úrral ültünk a Frauenalpen egyik vendéglőjének teraszán és a történelemről kérdezgettem. A II. világháborúban a légvédelemnél szolgált, édesapját és nagybátyját bebörtönözték a náci pártbeli tagságuk okán.

Régóta foglalkoztatott a téma: Vajon én hogyan gondolkodtam, cselekedtem volna abban az időben? Mennyire meghatározott közösségileg az ember? Mennyire tud független maradni a társadalom kulturális-szociális eszméitől, a kor szellemétől? Vajon mi döntünk-e róla, hogy *Sophie Scholl*-ok, *Dietrich Bonhoeffer*-ek vagy *Hermann Wilhelm Göring*-ek leszünk? Nem ennyire szélsőségesen fogalmazva: kivel szimpatizálunk, hogyan politizálunk, legfőképpen mit teszünk, cselekszünk egy adott történelmi időszakban.

Jelenet a Hullám c. filmből – indul az autokrácia workshop

Érdekes beszélgetésünkben szembesülnöm kellett egy általam tisztelt ember merőben más történelemszemléletével. Az ő tapasztalata az volt, hogy országa számára Hitler megoldást hozott a munkanélküliségre, a parasztok eladósodására, a spekulációk kezelésére. A kor osztrák értelmisége egy

emberként állt mellé, s léptek be a nemzeti szocialista pártba. A koncentrációs táborok létét firtatva annak a meggyőződésének adott hangot, hogy nem olyan mértékű volt az, mint ahogy tanítják. Háborgott a lelkem, hogy egy ekkora világégést, népiirtást nem lehet ezekkel a szempontokkal legitimálni! Ugyanakkor el kellett gondolkodnom, milyen hiányokra mi-

ilyen iszonyú válaszok születtek. S ezek egyeseknek felemelkedést, másoknak szenvedést hoztak.

A film látszólag e kérdéseket feszegeti. Legtöbb elemzője a náciizmus, a csoportnyomás, a diktatúra oldaláról közelíti meg az alkotást. Rendezőjének, *Dennis Gansel*-nek a *Napola'* c. filmje után logikusnak tűnt, hogy tovább boncolja, mi vezetett Németország diktatórikus átalakulásához. Kérdésfeltevése ott is, itt is elkerüli a politikai-történelmi oknyomozást, őt a kis közösség, a társadalom család feletti egysége érdekli. Ennek természetesen minden lélektani és etikai vonatkozásával.

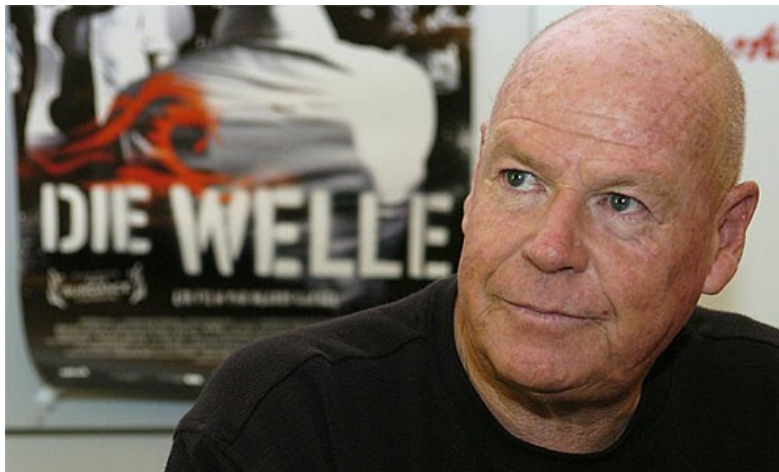
A film felütése: „igaz történet alapján”. Habár nem dokumentumfilmként nézzük, mégis növeli elköteleződésünket, ha igazságot, valóságot vélünk felfedezni az interpretációban. Másrészt posztmodern reflexes gyanakvásunkat is felébreszti, mindennel kapcsolatban, ami igazsággént jelenik meg. Hiszen minden, ami hitelességét arra alapozza, hogy a valóság szeléből merít, lemérendő, értékelendő. Filmünk pedig ilyen értelemben egy kétlépcsős adaptáció.

Ron Jones tanár úr projekthete a kaliforniai Palo Alto középiskolájában, melyben egyik tanítványa kérdésére a náciizmus logikáját szerette volna megfejteni diákjaival, azóta már történelem. Az 1967-es események alapján *Todd Strasser* ifjúsági regénye 1981-ben jelent meg. A film pedig 2008-ban. De nem a regény adaptációjaként. A mai korba, Németországba helyezték át az az alkotók az eseményeket.

Az eredeti történet kevésbé drámai, legfőképpen a végkifejletében nincs tragikum, iskolai öldöklés vagy hasonló. *Ron Jones* ma is köztünk él, iskolai elbocsátását

sem a Harmadik Hullám egy hetes náciizmus-szimulációjának köszönhetné, hanem a vietnámi háború ellenni fellépésének. Tanári hivatását állami intézményekben nem folytathatta. Emiatt fogyatékosokat tanított.

A film „hitelessége” ilyen értelemben több sebből is vérzik. Üzenetével viszont maga *Ron Jones*, akit a rendező és a producer a film konzultánsának kért fel, is egyetért.

Ron Jones – a tanár, napjainkban

1 Napola – A Führer elit csapata – német háborús filmdráma, 2004

Dióhéjban a történet: Egy német középiskolában napjainkban projektheteket tartanak, melynek témája az autokrácia. Rainer Wengler tanár úr átszervezi a diákok életét. Először a régi oktatásra jellemző formákban, majd a közösséghez való tartozás érzését adva nekik. A kísérlet egyre többeket vonz, a diákok mikroközössége pedig fejlődik, a kamaszokra jellemző vadhajtasokkal együtt. Amikor a tanár észleli, hogy kicsúszik a kezéből a játék, leállítja azt. Az átalakulásban beteg egyéniségének végre célt találó egyik fiatal inkább az erőszakos tragédiába menekül, mintsem feladja megtalált identitását.

Az első kérdés: Vajon Dennis Gansel filmje az autokráciáról szól-e? Látszólag igen, de ha mélyebben belegondolunk... *Alekszej Satov* blogger írja: „*Miről nem szól a film? Az autokráciáról. Semmiféle komoly diktátor nincs a filmben. Szavaznak, javasolnak, mindenféle felvételi hiányzik, az lép be, aki akar, és az lép ki, aki akar. A tanár egyetlen komolyan számba vehető önhatalmú döntést hoz, azt tudniillik, hogy megszünteti a Hullámot. Az, hogy van egyenruhájuk, logójuk, üdvözlésük, (a háromból kettőt a diákok javasolnak, hogy legyen) nem mutat semmit.*”²

Egyetértek a cikk írójával. Nagyon is demokratikus döntésekkel mennek bele Rainer úr „egyeduralmába”, s a tanár végig figyel arra, hogy megfelelő kooperatív technikákkal tegye érdekeltté őket a közös ötletelésben.

Gansel filmje – valószínűleg hűen Jones 1967-es tetteihez – nem azt mutatja be, hogyan lehet manipulálni a tömeget, vagy milyen az, amikor egy tanár visszaél kiemelt helyzetével.

A film először is térben helyezi át a történéseket az USA-ból Németországba, ezzel bizonyítja, hogy nem csak az amerikai demokrácia talaján, de a mai Németországban is újra-játszható a történelem – minden megbánás, felelősség agyonismételt és a fiatalság számára unalmassá laposodó evidenciájában.

Ezt a szálat – bár fő témaként jelen akar lenni a filmben – kevésbé érzem erőteljesnek, mint azt, ami hangulatában nyugtalanítóan maivá és időszerűvé teszi, és érdemes volt megtenni érte a negyvenegy éves időugrást.

A film ugyanis nem a nácizmussal foglalkozik, hanem az individualizmus válságával, kudarcával. Ez teszi félelmetessé. A nyugtalanító valóság: a közösségek, kötődés hiányával küzdő nemzedék. A „Hullám mozgalom” valami olyat pótol, ami minden embernek belülről fakadó szociális igénye. A hovatartozást, a közösségi létet. Nagyon beteg módon teszi ezt, de mégis megteszi.

2 http://konzervatorium.blog.hu/2008/11/10/kozosseg_es_tarsadalom_a_hullam

Idézzünk a film kapcsán készült Ron Jones interjúból³: „Azért működött a Harmadik Hullám, mert ön népszerű tanár volt?

Nem. A kísérlet azért működött, mert a diákok legtöbbje elveszett volt. Nem volt családjuk, nem voltak része egy társaságnak, nem érezték, hogy tartoznának valahová, s egyszer csak ott volt ez a fiatal tanár, aki azt mondta: mindezt meg tudom adni nektek.”

A rendezővel ugyanitt folytatott beszélgetés szintén azt támasztja alá, hogy a filmnek egyáltalán nem mellékszála a közösség és a célok keresése:

„Mikor fiatal voltam, arra vágytam, hogy találjak valamit, amivel azonosulhatok. Irigyeltem a szüleimet a '60-as évek diákmozgalma miatt: nekik volt egy közös céljuk – tényleg megpróbálták megváltoztatni a világot. A '80-as és '90-es években nőttem fel, ahol számos politikai mozgalom akadt, de egyiknek sem volt igazi célja. Semmi olyan, ami igazán felizgatott volna. Ezt az izgalmat hiányoltam mindig is.

Szerintem a fiatalok manapság hasonlóan érezhetnek. Úgy értem, nem különböztethetjük meg magunkat csupán zenén és öltözködésen keresztül. Szerintem az embereknek szükségük van valami jelentősebb dologra, és ez az igény egyre erősebben jelentkezik. De az individualizmus felé tartó trend nem tarthat örökké, a társadalmat nem lehet szétszedni atomokra. Előbb vagy utóbb vákuumba ütközünk. És fennáll a lehetősége annak, hogy ekkor felbukkan egy „izmus” és kitölti ezt az űrt.”⁴

Nem mondhatnánk, hogy a filmbeli gyerekeknek nincsenek közösségi kötődéseik. Az iskolának van vízilabda-csapata, színjátszóköre, újságíró szakköre, egyébként meg hétvégenként csapatostól buliznak. De olyat még nem tapasztaltak, hogy valami ilyen mértékben összefogja őket. A Hullám ugyanis olyan mintát nyújt, ami áttevődik a többi közösségre is: a széthulló színjátszó csapat végre vezetést kap, a vízilabdások közös üggyé válnak, a Hullám logójának terjesztése, az esetlen uniformis identitást jelöl.

Minden embernek meg kell találnia az egyéniségét és identitását a közösségi létben. Mi a zavaró a filmben, hogy mégis abnormálisnak érezzük ennek a megvalósulását? Nagy erénye ugyanis az a feszültségkeltés, melyet etikai kérdések ütközésének lebegtetésével végig fenn tart – rossznak érzem, de mégis jó; jónak érzem de mégis rossz –, majd az utolsó pillanatokban is kiélez, aztán a drámai fináléban belénk éget. A probléma az, hogy nagyon magára maradt a Hullám nemzedéke. A szülők hagyják, hogy saját útjaikon járjanak. A normális közösségi szerveződéseknek nincsenek meg a mintái. Nagyjából két nemzedék és dominánsan

3 Goethe Intézet. A Hullám – segédanyag. <http://www.goethe.de/ins/hu/bud/pro/Welle/Hullam.pdf>

4 Ugyanitt a rendezővel való beszélgetés.

egymás mellett: a felnőtteké – cselekvő reprezentánsai a tanárok, passzív részesei a szülők –, és a kamaszoké. Vannak még nevetlen buta „öcsikék” és nem kevésbé buta „középlenyek” az anarchisták képében, de ők csak epizódszereplők. A tanárok teszik a dolgukat, de nincs nagy hatásuk a gyerekekre, ahogy a szülőknek sem. Minden nemzedéknek meg kell találnia a saját útját. De vannak-e mediátorok, akik közvetíthetnek a felnőtt és kamaszvilág között? A tanár így lép be a világukba – nem mint diktátor –, inkább olyan személyként, aki egy téma révén hangot talál, valamit felmutat. Egyfajta közösségi létet, de nagyon töredékesen.

A filmről való családi beszélgetéseink során előkerült a cserkészek példája. Életet meghatározó élménnyé vált sokaknak. A cél, a felelősség, a csapatba tartozás, ahol a fiatal felnőtt segítők vezették tovább az őröket, felelősséget vállalva értük. Lehet jól közösségi életet élni, abban megfelelően szocializálódni. A sport, a kultúra, a zene, a közös alkotás, az egyesületi munka, az önkéntesség, a kirándulás – sok-sok példa, ami összecsiszol, tanít, erőt, célokat és örömet ad. Vajon ebből mennyit tapasztalnak a virtuális kapcsolataikban élő kamaszok? A Facebook-kor ikonja a fürdőszobatükörben önmagát lefényképező magányos kiskamasz.

Két tanulás-szervezési paradigma megjelenését látjuk egymás után az osztályteremben. A kooperatív munkaformák, és a projekt kezdete a modern, egymásra figyelő, egyenrangúságon és közös munkán alapuló oktatás-szervezés sajátja. Itt a tanár inkább katalizátora, mint irányítója a munkának. 2005-ben megjelent tanulmányában ezeket a formákat igényli *Radnóti Katalin*⁵ a magyar oktatásban, elemezve az akkori tanári hozzáállást. Miért nem terjed olyan gyorsasággal ennek a módszertana? – elemzi a szerző. Ennek sok oka között szerepel a hosszú előkészítés, a középiskolai osztályokban a gyerekek nagy száma, és a tanárok félelme az improduktivitástól. Az első osztálytermi jelenetben éppen ezzel szembesülünk, amit megerősít egy másik – az iskolai színjátszókör egyénieskedő, gyenge vezetésű próbája.

Amikor egy „új rend” szerveződik, az osztály lassan átalakul. Az unott, semerre sem tartó óra új iránya, frontálítása, meglepő tapasztalatot ad a gyerekeknek.

Az első érzésünk: na végre rend van. Megjelenik a tiszteletadás egy régi formája, a felállás. Aztán a közös menetelés egyre ijesztőbb élményeket hív elő a nézőből. De ott motoszkál bennünk: miért kezd mégis működni az egész? Mert valami itt működik, ami eddig nem

5 Radnóti Katalin: A szociális kompetencia fejlesztési lehetőségei az iskolában | Hidak a tantárgyak között – Keresztntantermi kompetenciák és tantárgyközi kapcsolatok | Oktatáskutató és -fejlesztő Intézet, 2005
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Hidak-Szocialis>

volt, még professzionális óraszervezés mellett sem. Ahogy a Ron Jones az interjúban is megerősíti:

„A kísérlet jó ötletnek tűnt, ugyanis amikor bevezettem, a diákok elkezdtek jól és gyorsan tanulni. Mindig mondogattam a feleségemnek, hogy, *„Diana, tiszta örület, rengeteget tanulnak. Teljesen fegyelmezettek, megválaszolnak minden kérdést, s úgy tűnik, mindenki segít a másikon. Úgy éreztem, feltaláltam egy nagyszerű tanítási módszert. Természetesen a konzekvenciák később rendkívül károsak voltak. Így aztán az érzéseim olyanok voltak, mint a hullámvasút: egyszer fent, egyszer lent...”*

Zsolnai Anikó cikke vizsgálja ezt a kérdéskört⁶. Tételesem, hogy van-e kapcsolat a szociális kompetenciák és az iskolai teljesítmény között. *„Az eredményekből az derül ki, hogy a személyiség szociális faktorait reprezentáló változók az érzelmi stabilitás kivételével a tanulást segítő motívumok közül legszorosabban a belső tanulási motiváltsággal függnek össze.”*

Magyarul a szociális kompetencia fejlődése motiváltságot eredményez.

Minden sötét drámaisága és negatív kicsengése ellenére is fontos filmnek érzem a Hullám-ot. Mert a társadalomban mindig termelődnek hiányok, ezeknek elsődleges indikátorai a gyermek és felnőttkor közötti átmenetet taposó, életüket és közös jövőnket kísérletező kamaszok. Ne hagyjuk egyedül őket!

6 Zsolnai Anikó: A szociális kompetencia kapcsolata az iskolai teljesítménnyel – Magyar pedagógia 98/4.